

Підсумовуючи практику співпраці у культурній сфері рубежу ХХ–ХХІ ст., яку проводить Гете-Інститут у Києві та його філії в Україні, маємо можливість переконатися в тому, що українсько-німецьке співробітництво в культурній площині розвивається по висхідній, воно набуває нових форм і все більшого значення. Певно, що цей досвід розширення співпраці є корисним для нарощування взаємодії на сучасному етапі сходження України, входження її до культурно-цивілізаційного простору об'єднаної Європи. З огляду на те, що Україна визначила нині своїм зовнішньополітичним пріоритетом європейський, доречним було б, на нашу думку, відкриття подібної установи в Німеччині, яка опікувалася б поширенням знань про Україну, її мову та культуру. Адже від підтримки ФРН зусилля нашої держави і суспільства на європейському шляху матимуть відчутно більший успіх.

ВИКОРИСТАНИ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кудряченко А.І., Грабарчук Г.О. Україна й Німеччина – двосторонні відносини на початку 1990-х років / А.І. Кудряченко, Г.О. Грабарчук. – К., 1994 – 48 с. 2. Кудряченко А.І. Європейська політика Федеративної Республіки Німеччини (1970–1991) / А.І. Кудряченко. – К., 1996. – 240 с. 3. Яцишин М. Українсько-німецькі культурні зв'язки кінця 80-х – у 90-ті роки ХХ століття / М. Яцишин. – Луцьк : Вежа, 1999. – С. 15. 4. Макаревич М. Гете-Інститут у Києві – посланець німецької культури / М. Макаревич // Політика і час. – 1996. – №12. – С. 50–52. 5. Goethe-Institut Kiev. Programm. – Mai-Juni 2000. 6. Культурна дипломатія // День. – 2004. – 23 червня. 7. Матеріали сайту Гете-Інституту. – Режим доступу : http://www.mova.com.ua/companyafisha/5/goethe_institute.html 8. За даними Міністерства закордонних справ України. 9. Пташник С. "2000 німецьких книг" в Україні / С. Пташник // Німеччина. – 1998. – №4. – С. 33. 10. До 250-річчя В. Гете // Німеччина. – 1999. – № 4. – С. 36. 11. 1999 – рік Гете: святкування в Україні // Німеччина. – 1999. – №4. – С. 37. 12. Урядовий кур'єр. – 1999. – 2 червня. 13. Тисячна Н. Культурна дипломатія. Гете-Інститут – десять років по тому / Н. Тисячна // День. – 2004. – 23 червня. – Режим доступу <http://www.day.kiev.ua/32817/>.

УДК 316

В.О. Стельмах

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ УТВЕРДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ

Автор статті розкриває особливості процесу політичної соціалізації молодого покоління в умовах розвитку демократії і громадянського суспільства в сучасній Україні порівняно з радянським періодом, вказує на чинники, що впливають на хід цього процесу, а саме систему вищої освіти, молодіжні громадські організації, трудову діяльність, засоби масової інформації, сім'ю, спадковість поколінь, культурні традиції, свободу слова. У статті деталізується поняття агентів політичної соціалізації, підходи до вивчення даного питання. Робиться акцент на необхідності формувати суспільно-політичну активність молоді.

Ключові слова: політична соціалізація молоді, агенти соціалізації, демократія, громадянське суспільство.

The author of the article exposes the features of process of political socialization of the young generation in the conditions of development of democracy and civil society in modern Ukraine comparatively with a soviet period, specifies on factors that influence on motion of this process, namely system of higher education, youth public organizations, labor activity, mass medias, family, heredity of generations, cultural traditions, freedom of speech. The concept of agents of political socialization goes into detail in the article, going near the study of this question. An accent is done on a necessity to form social and political activity of youth.

Keywords: *political socialization of young people, agents of socialization, democracy, civil society.*

Демократія – форма державно-політичного устрою суспільства, яка ґрунтується на визнанні народу джерелом і носієм влади, на прагненні забезпечити справедливість, рівність, добробут усіх людей, що населяють певну державу [4].

Демократія і громадянське суспільство передбачають повагу до вибору громадянами своєї соціалізації. Соціалізація, яка являє собою складний, але важливий процес набуття громадянських якостей у процесі становлення особистості конкретного суспільства. Цей процес вбирає як громадянську, так і політичну, культурну і духовну складові. В той же час суспільство зацікавлене в спрямованості процесу політичної соціалізації громадян для того, щоб вони відповідали його цілям, мали позитивний розвиток. Визнаним фактом є те, що політична соціалізація громадян залежить від політичного режиму: при тоталітаризмі політична соціалізація регламентована і підпорядкована формуванню повної підлеглості установкам держави; при авторитаризмі політична соціалізація громадян також суворо обмежена і цілеспрямована, багато в чому вона диктується тим або тими, хто перебуває у владі; при демократії політична соціалізація багатоаспектна, формується як у нормах суспільства, так і самостійно, через свої політичні, економічні інтереси, власні уявлення про моральність, обов'язок. Таким чином, одним із визначальних факторів у формуванні і спрямованості політичної соціалізації є політичний режим.

Соціалізація особистості – це необхідна передумова входження і адаптації людини в соціумі, процес багатоаспектний, що включає розуміння сутності соціальних явищ і вчинків конкретної людини. Політична соціалізація – частина цього процесу, що передбачає засвоєння людиною політичної культури, політичних ролей, формування якостей і цінностей, необхідних для адаптації до конкретної політичної системи і виконання певних політичних ролей. Сутність політичної соціалізації полягає у «сходженні» особистості від простої інформованості до усвідомлення політичних переконань, активної життєвої позиції [2, 25]. Вивчення цього питання є актуальним для України як країни, що прагне демократичних перетворень.

У науковій літературі проблема політичної соціалізації висвітлюється вітчизняними і зарубіжними авторами в рамках філософсько-політологічної, соціологічної та психологічної наук. В колі інтересів соціально-політичного підходу опинилися питання становлення особистості громадянина,

досліджується розвиток політичних якостей індивіда під впливом різних соціальних інституцій (Т. Парсонс, М. Девіс, В.А. Льюїс, Н.П. Гедікова, Ф.М. Рудич); формування національної ідентичності в умовах трансформації політичної системи країни (Н.М. Дембицька, В.В. Москаленко, С.Н. Оксамитна, Е.В. Швачко); особливості політичних орієнтацій в епоху перехідного суспільства (А.М. Мітіна, В.Ф. Петренко); проблема політичного виховання молодого покоління в умовах суспільних змін (М.Й. Боришевський, Н.В. Гаврилів, І.В. Жадан, О.М. Кожем'якіна, Л.А. Лепіхова, С.Д. Максименко, О.І. Пенькова); особистість як об'єкт зовнішніх соціалізуючих впливів політичного оточення (А. Бандура, Д. Істон, Дж. Денніс, Р. Уолтерс, Б. Скіннер). У психологічній галузі дослідження означеної проблеми політичної соціалізації сфокусовано навколо особистості з її власним потенціалом щодо активного освоєння наявних у суспільстві політичних цінностей, традицій, настанов (Т. Адорно, А. Маслоу, Дж. Адельсон, К. Роджерс, Л. Кольберг, Ж. Піаже, Г. Маркузе, Г.Г. Ділігенський, М.І. Пірен, О.Б. Шестопал).

Класична концепція у вивченні зазначеного питання виходить із особливостей стосунків у системі «людина–влада» і виділяє дві теорії: «підкорення» та «інтересу». Перша вказує на особу як пасивний суб'єкт процесу соціалізації, друга – на активну позицію особи щодо процесу залучення до суспільно-політичних відносин.

Наукові концепції, теорії, форми, функції, етапи, рівні – це зовнішня сторона питання, теоретична модель, в рамках якої проходить процес політичної соціалізації. Тоді як безпосередньо участь у процесі політичної соціалізації беруть агенти, інститути, чинники, фактори, засоби і джерела. Саме вони впливають на перебіг процесу і результат, на який орієнтований процес політичної соціалізації, тобто рівень участі особи у політичному житті суспільства.

Український психолог В.В. Москаленко пише про агентів політичної соціалізації як про засіб безпосередньої передачі політичних ідей, поглядів, цінностей [3, 268]. Такий же «персоніфікований» підхід до агентів як до носіїв суспільного впливу підтримують О. Шестопал, М. Сазонов, А. Колодій, а Г. Ділігенський пропонує розглядати усі прошарки населення як соціальних агентів, щоденні практики яких створюють різноманітні форми суспільного життя [1].

Інший підхід до визначення поняття «агент» можна назвати інституціональним. В такому разі дослідники і науковці ототожнюють поняття «агент» і «інститут» (з лат. *institutum* – усталення, встановлення, звичай, установа), хоча друге поняття частіше використовується у значенні форми організації соціальної практики, широко вживається в різних галузях суспільних наук. Виходячи з цього, агентом також можна вважати своєрідну форму людської діяльності.

До неполітичних агентів політичної соціалізації зазвичай відносять сім'ю, систему освіти, церкву, найближче оточення, трудові колективи, ЗМІ

та мережеві системи; політичними агентами називають політичні інститути (державу, систему управління, молодіжні, громадські політичні організації, окремі політичні події).

Політична наука виділяє декілька періодів соціалізації людини упродовж життя. Етап первинної соціалізації починаючи з дитинства, коли під впливом найближчого оточення – сім'ї – формуються первинні уявлення про владу і систему управління, а також про державу, національність і політичну участь. Як правило, ці установки надовго проникають у свідомість, в душу дитини і вже на неї нашаровується підліткова, юнацька, а потім і доросла соціалізація. Якщо узагальнити зазначене вище про процес політичної соціалізації то, з одного боку – це організований і багато в чому керований процес виховання, освіти, засвоєння культури, норм, цінностей, а з другого – самоорганізація, самосприйняття фактів і явищ політичного життя, культури особистості як члена суспільства.

Перебіг самого процесу політичної соціалізації зумовлений певними чинниками:

- співвіднесення власної поведінки і дій із соціальними нормами, притаманними конкретному суспільству;
- суспільно-політичні умови, які склалися в державі і суспільстві;
- сприйняття себе як особистості, що має власні інтереси, потреби, установки, тобто створення образу «Я-політичне»;
- стихійний процес безпосереднього реагування на події об'єктивної дійсності, що відбувається під впливом вроджених інстинктів.

Отже, бачимо, що політична соціалізація – процес багатофакторний, у вільному суспільстві усі ці чинники впливають на людину і сприймаються одночасно, проте суспільство у своїх вищих інтересах повинне сприяти тому, щоб молодь проявляла позитивну політичну соціалізацію і сприяла розвитку держави, зростаючи законотворчими членами громадянського суспільства.

Існує думка про те, що в результаті політичної соціалізації людина починає розглядати прийняті в суспільстві політичні традиції, цінності, погляди як істини, що не підлягають сумніву, проте така позиція є пережитком радянського стилю. У демократичній державі різноманіття поглядів індивіда не обмежене, він може, і повинен, приймати усталені погляди, але із корекцією під себе, проявляти схвально-критичне відношення до декларованих норм поведінки. Політична соціалізація проявляється як в їх схваленні, так і в зворотному – в їх неприйнятті, і є процесом засвоєння людиною різних зразків політичної поведінки і установок, соціально-політичних норм і цінностей, які є прийнятними і неприйнятними в суспільстві, передусім, проявляючи до них своє ставлення, і формує своє світобачення, світосприйняття, визначає власні норми поведінки і ставлення до політики як сфери життя.

У радянській період української історії політична соціалізація була заідеологізованою. Прийнятним було тільки те, що проявлялося в рамках інтересів держави, правлячої комуністичної партії [5, 3–4]. На таку політичну

соціалізацію молодого покоління працювали всі соціальні інститути: початкова, середня і вища школа, піонерська і комсомольська організації, правляча партія, творчі союзи – практично все суспільство, починаючи з сім'ї. Оскільки суспільство було політизоване, усі його інститути були покликані формувати в молоді таку політичну соціалізацію, яка служила б його цілям та інтересам.

Проте така система мала певні здобутки, які частково пристосували до нових суспільно-політичних умов.

Для молоді помітною є діяльність громадських і суспільно-політичних організацій. За радянських часів основна маса дітей і молоді перебувала в лавах піонерських та комсомольських організацій, що мали можливість залучати своїх членів до суспільно-політичного життя, використовувати силу громадського впливу на рішення молодіжних проблем. Третина депутатів місцевих органів влади були молодого віку, а це створювало умови для лобювання рішень проблем молоді і сприяло формуванню майбутніх лідерів, відданих системі.

Після зміни суспільно-політичної системи інструменти тиску і примусу на молодь з метою організації не було, але структуровані організації стали з'являтися із власної ініціативи. Таким чином молодь реалізує природну потребу бути залученою до суспільно-політичних процесів у суспільстві. Із збільшенням кількості політичних партій почали з'являтися «припартійні» юнацькі організації. Цей процес має особливе значення для формування нової політичної еліти. Новий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» набув чинності 7 липня 2005 р. Відтепер, коли ми обираємо депутатів за партійними списками, молодіжні партійні організації можуть стати інструментом маніпуляції і захисту інтересів молоді всередині самих партій, впливати на політику партії, а також виходити із своїми проблемами і пропозиціями на державний рівень.

На сьогоднішній день Перелік всеукраїнських молодіжних організацій, зареєстрованих Міністерством юстиції України нараховує 141 позицію [6]. Із них майже чверть – молодіжні організації політичного характеру (ВМГО «Молодіжний Націоналістичний Конгрес», «Європейська інтеграція», «Комітет молодих виборців України» та подібні). Особливо слід зазначити широкий розвиток так званих молодіжних парламентів – громадських формувань при представницьких органах влади. Усі ці громадські структури, безумовно, є частинами громадянського суспільства.

Політична соціалізація молоді в громадянському, демократичному суспільстві відбувається під впливом виховання, освіти, навчання, просвіти, залучення до культурної спадщини. Кожна з цих сфер є інституціональною системою з різноманітними загальними і специфічними рисами.

Нова державна політика України в галузі освіти сформульована в Законі України "Про вищу освіту" зі змінами від 19 січня 2010 р. та у «Концепції національного виховання студентської молоді», що була затверджена 25 червня 2009 р. Головною метою даної концепції є формування свідомого

громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодими поколіннями національної свідомості, активної громадської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Політична соціалізація особи передбачає трансляцію соціально-політичного досвіду, його сприйняття і ставлення до нього. Сам цей процес може сприяти спадковості, збереженню, засвоєнню традицій, а може і, навпаки, відкидати їх. Якщо йдеться про демократичні, життєво виправдані традиції, то їх збереження і примноження, як і заперечення негативного змісту традицій, має позитивне значення для суспільства і самої людини. У будь-якому випадку нові покоління беруть участь у рішенні економічних, соціальних, політичних і духовних проблем суспільства, що приймається як історично задане. Але тут часто виникає істотна проблема – спадковість поколінь, сприйняття старшими поколіннями нових політичних умов, критичне ставлення до нового, ототожнення власного життєвого досвіду із історичними реаліями. Неординарною є ситуація, в якій опинився ще один інститут політичної соціалізації – родина. В сучасному світі спостерігається тенденція до вільних, незареєстрованих шлюбів. З одного боку, цей процес можна розглядати як прояв свободи – однієї з головних демократичних цінностей, з другого – відбувається руйнація підвалин українського суспільства.

В умовах реальної свободи слова, плюралізму ідеології в громадянській і політичній соціалізації населення значну роль відіграють засоби масової інформації. Можна говорити про те, що ЗМІ мають функціональну здатність соціалізувати громадян, різні соціальні групи суспільства, ідеологізувати і політизувати їх в різному напрямі залежно від соціальної природи ЗМІ. Їхня роль як агента політичної соціалізації – формування громадянськості у членів суспільства. В той же час політична соціалізація особи потребує формування адекватної демократичним умовам політичної культури, при цьому використання ЗМІ і нових інформаційних технологій в політиці, у формуванні громадської думки на пострадянському просторі відчутно зростає. Вони істотно впливають на формування свідомості і дій людей, їхні можливості в пропаганді ідей і в моделюванні вимог до політичної соціалізації молодої людини практично необмежені. Дати однозначну оцінку глобальності ролі інформаційних технологій у процесі політичної соціалізації особи і формування ціннісних орієнтацій можна лише з огляду на той факт, що будь-який компонент засобів масової інформації і комунікації несе в собі і позитивну, і деструктивну складову. Відповідно до цього ЗМІ можуть сприяти як інтеграції суспільства, так і його дезорганізації. Тут уже мова переходить у площину дії закону «Про свободу слова» і моральної відповідальності особи.

Висновком до вищезазначеного є твердження, що політична соціалізація пов'язана із пізнавальною і суспільно-політичною діяльністю. Проте не слід забувати про ще один вид діяльності, притаманний члену суспільства –

трудоий. Причому ці чинники як правило впливають на позитивну соціалізацію, сприяють саморозвитку. І навпаки, якщо випускник середньої школи або ВНЗ не може знайти роботу, це не може не позначитися на його внутрішньому стані. За даними Державного комітету статистики, рівень безробітних, офіційно зареєстрованих у державній службі зайнятості протягом останніх 10 років постійно зменшувався: із 4,2% від загального населення у 2000 р. до 1,6% у 2010 р. [7]. Проте проблема молодіжного безробіття – найактуальніша і найгостріша, адже рівень безробіття серед осіб у віці від 15–24 років удвічі перевищує показник серед всього економічно активного населення України. Це пов'язано з дисбалансом між пропозицією робочої сили і попитом на фахівців з боку роботодавців і може бути розв'язано шляхом інтенсивного розвитку системи професійної орієнтації.

Соціально активна особистість неможлива без участі в процесі трудової діяльності; для молодого особи активна і чесна праця особливо важлива. За радянських часів входження людини в трудову діяльність було закономірне: закінчив школу – перед молодого людиною відкритий шлях в різні професійні школи, технікуми, а звідти – на виробництво або по закінченню інституту отримуєш гарантовану роботу за фахом. Зараз цього майже немає, а саме поняття «праця» наполегливо підмінене поняттям «заробіток». На перший план виходить питання не праці в його громадському «суспільно-корисному» розумінні, а скільки можна отримати, і в більшості випадків такий заробіток не потребує кваліфікації. На сьогоднішній день в Україні існує державна програма, на основі якої ті студенти, які отримали освіту державним коштом, повинні відпрацювати три роки в державних установах. Таким чином держава намагається забезпечити свої виробництва молодими спеціалістами і одночасно вирішити проблему працевлаштування молоді. Проте такі дії зустріли спротив з боку майбутніх випускників.

Отже, суспільно-політична активність – важливий елемент соціалізації молодого людини. Тут спостерігається обопільний процес – активність самої молодого людини, що проявляє політичну ініціативність і активність, і громадських (суспільно-політичних) інститутів громадянського суспільства, що діють у напрямі залучення особи до політичного життя суспільства. З огляду на це, зазначимо: по-перше, на кожному етапі політичної соціалізації є свій провідний агент соціалізації; по-друге, молода людина, входячи в доросле життя і не маючи відповідної системи знань про політичну систему, може піддаватися зовнішнім деструктивним впливам; по-третє, формування нового суспільства передбачає засвоєння нової системи політичної поведінки, цінностей і орієнтацій, моделі, до якої прагнути.

Тому важливим для вирішення даної проблеми є визначення того, хто повинен займати лідируючі позиції в питаннях теоретичного і практичного формування політичних інтересів молоді; на кого покласти відповідальність за успішний процес політичної соціалізації; наскільки є доцільним створення державної концепції політичної соціалізації в процесі демократизації українського суспільства в умовах глобалізації. Сучасна політична наука

покликана запропонувати конструктивні підходи держави і суспільства щодо розв'язання цих проблем.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Дилигенский Г.Г. Люди среднего класса / Г.Г. Дилигенский. – М., 2002. – Режим доступу : http://bd.fom.ru/report/map/special/435_15452/b0205201. 2. Загородній Ю.І. Політична соціалізація студентської молоді в Україні: досвід, тенденції, проблеми / Ю.І. Загородній, В.С. Курило, С.В. Савченко. – К. : Генеза, 2004. – 144 с. 3. Москаленко В.В. Соціальна психологія : підруч. / В.В. Москаленко. – Вид. 2-ге, випр. та доп. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с. 4. Політологія : підруч. / ред. О.В. Бабкіна, В.П. Горбатенко. – К. : Академія, 2003. – 528 с. 5. Политическая социализация молодежи / Н.П. Лукашевич (подгот.) – К., 1988. – 16 с. 6. http://www.kmu.gov.ua/sport/control/uk/publish/article.jsessionid=28B6EDA1CC2156C8077C2F429670CB25?art_id=73927&cat_id=66190. 7. Сайт Держкомстату України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК 316.6

М.В. Туленков

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОВЕДІНКА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ВИМІРІ

У статті в контексті соціологічного аналізу розглядаються соціально-культурні чинники формування та відтворення організаційної поведінки в рамках формальних соціальних утворень.

Ключові слова: організаційна поведінка, регуляція організаційної поведінки, організаційна культура, типи організаційної культури, соціально-культурні чинники організаційної поведінки.

The article defines socio-cultural factors of formation and reproduction of organization behavior within the formal social structures in the context of sociological analysis.

Keywords: organization behavior, organizational behavior, organizational regulation culture, types of organization culture, socio-cultural factors of organization behavior.

Проблема організаційної поведінки, як показує аналіз, розглядається головними чином у рамках концепції обмеженої раціональності Г. Саймона і стосується, як правило, специфіки професійних (або непрофесійних) організаційно-управлінських взаємодій індивідів і соціальних груп, включених у виробничий процес в рамках інституціоналізованих організаційних систем. Отже, організаційна поведінка охоплює широке коло соціальних дій і взаємодій, інтегрованих у певних організаційних формах і пов'язаних із перетворенням наявних ресурсів (в тому числі й таких невідчутних як власність, влада, статуси, ролі, престиж, компетенція тощо) з метою отримання прибутку або досягнення певного результату. Тобто організаційна поведінка є реалізацією певних функцій, наприклад, максимізації вигоди (прибутку, доходу, результату) незалежно від того, в якій формі вона виявляється.